

straně druhé. Conforth přitom oprávněně zdůrazňuje nutnost třídního přístupu ke státu a jeho institucím.

Podmínkou Conforthova výkladu marxistického pojetí společnosti je jeho odpověď na Popperovu kritiku předvídání v historickém materialismu. Popper rozlišuje mezi dvěma způsoby předvídání: krátkodobou podmíněnou předpovědí a dlouhodobým nepodmíněným proocetvím. To ztotožňuje s předpovědí v marxistickém smyslu.

Conforth ve své kritice vychází ze skutečnosti, že marxismus chápe dějiny společnosti jako dějiny lidí, kteří, aby mohli existovat, vstupují do pracovních vztahů. Stejně jako v pasáži o dialektice srovnává marxistickou teorii s vývojovou teorií Darwinovou. (To už je samo o sobě charakteristické pro Conforthovo pojetí dialektiky.) „Přesně tak, jako se vývoj druhů objasňuje tím, že se organismy musí přizpůsobit okolnímu prostředí, objasňuje se i vývoj společenských formací nutností přizpůsobení výrobních vztahů výrobním silám“ (str. 204). Základem marxistického pojetí společnosti je tedy určení obecné podmínky lidské existence – výroby a vztahů, které z ní vyplývají. Z toho plyne i odmítnutí mechanického determinismu, který vedle jiných kritiků přispívá marxistickému pojetí zákona také Popper: „Celá lidská společnost je... proces řízený zákonem v tom smyslu, že slouží jako příklad tohoto obecného zákona rozvoje (tj. zákona souladu – I. H.). Není a nemůže být procesem řízeným zákonem v přísně deterministickém smyslu, že existují předurčené zákony, které nedovolují, aby se stalo něco jiného, než se ve skutečnosti stalo“ (str. 188).

Conforth se dále zabývá specifikou marxistického pojetí předvídání ve srovnání s předvídáním v přírodě. Formulace předpovědi je zároveň formulací očekávaného a požadovaného směru a cíle vývoje a určením prostředků k tomu, aby ho lidé dosáhli. Není tedy rozporu mezi „historicismem“ ve smyslu mechanického pojmání historických zákonů a Marxovým aktivismem, na který upozorňuje Popper.

V této souvislosti také Conforth kritizuje Popperovu konstrukci „zákona posloupnosti“ (společenskoekonomických formací). Takový zákon podle Conforth neexistuje. Základním zákonem společnosti je v marxistickém pojetí zákon souladu výrobních sil a výrobních vztahů.

Jako každá jiná publikace, která si klade za cíl obsáhnout celou marxistickou filosofii, obsahuje i Conforthova kniha diskutabilní místa. Přesto lze říci, že Conforth v podstatě plní úkol, který si vytýčil: podává soubornou odpověď na Popperovu kritiku marxismu, odpověď, která je celkem práva impulsu, který ji vyvolal, a spojuje ji se čtivým výkladem základních marxistických názorů. Možná také skutečnost, že kniha byla určena anglickému čtenáři a pravděpodobně ne filosofovi-specialistovi, způsobila, že jí lze vytknout některá zjednodušení.

A. P. Kazakov: Teorija progressa v ruskoj sociologii konca XIX veka; Izdatelstvo leningradskogo universiteta, Leningrad 1969, 130 stran.

Po přestávce v padesátých letech vracení se sovětských historikové a filosofové k velkým postavám ruské společenské vědy, které bývaly dříve opomíjeny. Tak je tomu i v knize A. P. Kazakova. Z plejády ruských společenských vědců druhé poloviny 19. století a počátku století našeho si leningradský autor vybral tři, značně se lišící svým společenským i vědeckým postavením: P. L. Lavrova, N. K. Michajlovského a M. M. Kovalevského. Všechny tyto tři myslitele spojuje nejen časové období, kdy působili, ale i jejich zájem o politické dění v Rusku a účast na politickém boji. Nestáli ovšem na téžže pozicích. Zatímco Lavrov a Michajlovskij vycházeli z ideového světa ruských revolučních demokratů a v určité době svého života se názorově sblížili i s ruskou sociální demokracií, byl Kovalevskij představitelem umírněných liberalistů.

Je paradoxní, ale zároveň zákonité, že právě ti z této trojice, kdo stáli na pozicích blízkých proletářskému boji za svobodu ruského lidu, byli hodnoceni snad ještě ostřeji než vyhraněné buržoazní učenec. Kazakov na množství citátů z dopisů a prací Marxových, Engelsových, Plechanovových a Leninových dokazuje, že hodnocení, které se Lavrovovi a Michajlovskému dostalo např. v *Dějínách filosofie*, je přinejmenším jednostranné. Je jisté, že Lavrov a Michajlovskij nebyli marxisty, i když byli marxismem ovlivněni, a že ke konci jejich života zapůsobila na proletářský boj v Rusku objektivně nepříznivě jejich neschopnost teoreticky i politicky zvládnout situaci, která byla následkem rozvoje kapitalistických vztahů v zemi. Přesto by však nebylo dobré zapomínat pro tuto skutečnost na to pozitivní, co tito myslitelé vykonali pro

rozvoj ruského revolučního hnutí v šedesátých, sedmdesátých a částečně osmdesátých letech minulého století a na jejich přínos k teorii pokroku.

Kazakov seřadil autory, jejichž díla jsou předmětem jeho úvahy, chronologicky. Tato chronologie zároveň odpovídá charakteristice vztahu mezi danými autory a marxismem. Zatímco Lavrov, člen I. internacionály a osobní přítel Marxe a Engelse, byl marxismem ovlivněn velmi silně, zůstává Michajlovskij až do své smrti teoretikem narodnictví a Kovalevskij je představitelem ruského pozitivismu. Kazakov nerozebírá podrobně díla studovaných autorů. Pokusil se načrtnout hlavní rysy jejich teorie pokroku, již pokládá za centrum jejich názorů na společnost, přičemž poukazuje na jistou příbuznost mezi jejich názory a názory utopických socialistů. V podstatě se ve všech třech případech soustřeďuje na základní otázky: problém podstaty pokroku, jeho podmínek a nositelů a na rozbor vztahu dané teorie pokroku k současné politické situaci v Rusku, k politickému boji.

Kazakov sám přistupuje k řešení otázky ze seriózního marxistického hlediska. Svou práci chápe jako práci historickou. Sám o tom píše: „Ruští sociologové, jejichž teorie byly předmětem naší analýzy, se snažili nalézt odpovědi na otázky, které formulovalo už předcházející sociologické myšlení (...). I oni však položili řadu nových otázek souvisejících s pokrokem (kvantitativní a kvalitativní pokrok, jeho meze, cena pokroku, specifika metod jeho poznání). Ne všechny tyto otázky si uchovaly svůj význam pro pozdější rozpracování. Ale takové problémy, jako je pokrok a štěstí, osobnost a pokrok, ideál a pokrok, obecná a specifická kritéria pokroku, přitahují stále více pozornost současných marxistických vědců. Řešení těchto problémů, stejně jako další rozvoj vědecké teorie pokroku, vyžaduje znalost vývoje učení o pokroku a chápání úkolů kladených současnou etapou pokrokového vývoje lidstva“ (str. 130). Tímto způsobem lze tedy chápat obecný cíl, ke kterému chce Kazakov svou knihou přispět. Je to jistě přispěvek pouze dílčí a tím jsou dány i jeho nedostatky: autor se nevyhnul jisté jednostrannosti při rozboru daných teorií i působnosti jejich autorů. Je to dáno jednak skrovným rozsahem knihy, jednak tím, že jde o reakci na opačnou jednostrannost předchozích hodnocení. I přes tento nedostatek je kniha nesporně zajímavá a čtivá a lze jen doufat, že se dočkáme monografického zpracování těchto problémů v rozsahu, který by umožňoval jejich všestrannou analýzu.

Ivana Holzbachová

Romolo Cegna: Appunti su Valdismo e Ussitismo — La teologia sociale di Nicola della Rosa Nera (Cerruc); Bolletino della Società di studi Valdesi N. 130, Dicembre 1971, N. 131, Giugno 1972 (stran 34 + 42).

Tato obsáhlá stať italského historika R. Cegni prozatím dovršuje řadu jeho studií, věnovaných valdenským naukám a husitství v jejich vzájemném vztahu a osobnosti, která tento vztah symbolizuje, pražskému husitskému mysliteli německého původu, Mikuláši z Drážďan. Hodlám na tomto místě věnovat pozornost nejen uvedené poslední stati, ale i některým předchozím článkům z nedávných let, zejména „*Istanze religiose e sociali in Nicola da Dresda*“ (Rivista di storia e letteratura religiosa IV, 1968, str. 288–315) a „*L'Ussitismo Piemontese nel' 400 — Appunti ed ipotesi per uno studio organico*“ (tamtéž, VII, 1971, str. 3–69).

V uvedených i jiných pracích, jež budu dále citovat, se R. Cegna zabývá nejprve otázkou valdenských traktátů, v nichž byly již dříve zjištěny více nebo méně volné překlady nebo parafráze textů husitských. Zvláštní pozornost věnuje mezi jiným poměru traktátu „De li 7 Sacrament“ z valdenského rukopisu ženevského 208 k určitým úsekům Biskupcovy „Confessio Taboritarum“ a vztahu mezi valdenským textem „De purgatori soyma“ a traktátem Mikuláše z Drážďan „De purgatorio“. Již ve stati „*L'Ussitismo Piemontese*“ dospěl literárně textovým rozbořem jednoho ze základních valdenských textů, tzv. „Libro expositivo“ (z něhož nám zachoval excerpta ve své antivaldenské polemice „Victoria triumphale“ asi z konce 15. stol. Samuele da Cassine), valdenského rukopisu 208 a odpovídajících pasáží „Confessio Taboritarum“ k závěru, že oba valdenské texty, které jeví nápadné shody, ale i rozdíly, nejsou závislé na „Táborské konfesi“, ale že „Konfese“ i tyto valdenské traktáty jsou různými zpracováními staršího husitského textu. Rozbor těch míst z „Konfese“ i z rukopisu 208, která se týkají nauky o očištění, ukazuje též na takovýto společný pramen — na husitské zpracování traktátu Mikuláše z Drážďan „De purgatorio“ (zatímco dosud